ТОФИГ МАҺМУД

МЕҺРИБАН СӘС

Мәммәд Ҹәфәр мүәллимә

(Хатирә—һекајә)

О меһрибан сәс варлығыма һава кими дахил олду, бир ишыға, үмидә, севинчә чеврилди, чанланды вә һәмишәлик үрәјимдә галды.

Илк дәфә бу сәси орта мәктәбдә охујаркән ешитдим. Ше'р дәлиси олдуғумдан јаздыгларымы кимә исә көстәрмәк, мәсләһәт алмаг, онларын чапыны көрмәк ешгилә јашајырдым. "Әдәбијјат гәзети"ни мүнтәзәм охујурдум. Бир дәфә редакторун телефонуна зәнк вурдум. Дәстәји көтүрән мәни елә меһрибанлыгла диндирди ки, доғма адам кими! Буна көрә үрәјими она ачдым. "Бујурун, кәлин јаныма, елә инди кәлин, көзләјирәм" дејәндә гулагларыма инанмаг истәмәдим. Севинч ичиндә редаксијаја чумдум. О мәни јенә һәм меһрибанлыгла, һәм дә тәәччүблә гаршылады, "елә билирдим јекә кишисән, сән ки, ушагсан" дејә һансы мәктәбдә, һансы синифдә охудуғуму сорушду. Ше'рләримдән бир нечәсини алыб сијирмәјә гоја-гоја кәлән һәфтә кәлмәјими тапшырды.

Дедији вахтда редаксијада өзү олмады, ики һәфтәдән сонра јанына кетдим, өзүнү көрә билмәсәм дә, тәзәчә чыхан гәзетин сәһифәләриндә балача ше'рими көрдүм. Нечә һејрәт ичиндә олдуғуму сөзлә ифадә етмәкдән ачизәм. Бу көзләнилмәз һејрәт о гәдәр күчлү иди ки, севинчим көлкәдә галмышды.

Тәшәккүр етмәк үчүн бир нечә дәфә редакторун јанына кетсәм дә, бир даһа ону көрә билмәдим. Бир дә ону Университетдә, декан столу архасында көрдүм. Ичәри кирмәјә ҹәсарәт етмәјиб гапы архасында дајанмышдым. Гапы ачыларкән ичәридән өзү мәни көрүб јахынлашды, илк дәфә ешитдијим кими меһрибан сәслә:

- Мәнимлә ишиниз вар? - дејә үзүмә бахды.

- Бәли!

- Бәс нијә ичәри кәлмирсиз? Бујурун кәлин, бујурун, чәкинмәјин.

Дејәсән, мәни танымады. О вахтдан бир илдән чох кечирди. Диалектика мүәллими мәнә "ики" гијмәт вермишди, һазырлашыб үч күндән сонра јенә имтаһана кетдим, мүәллим мәндән имтаһан көтүрмәк истәмәди. Буну дејиб сусдум. Меһрибан-меһрибан күлүмсүнүб сорушду:

- Һансы отагда имтаһан көтүрүр?

- 106-чы отагда.

- Кет ора, инди кәлирәм.

Мүәллим онун хаһиши илә имтаһана кирмәјимә ичазә верди. Чавабларымдан наразы галыб истеһза илә "деканын хәтринә сәнә гијмәт јазырам" дејә сәрт шәкилдә китабчамы өзүмә гајтарды.

Сонра ону бөјүк аудиторијада көрдүм. Сакит-сакит, тәләсмәдән, тәмкинлә данышырды. Сәси јенә меһрибан иди. Чоху она гулаг асмырды. Буна бахмајараг һеч кәсә ирад тутмур, ачыгланмыр, бә'зән суал вериб диггәти өзүнә јөнәлтмәк истәјирди. Имтаһанда исә һеч кәсә "ики" гијмәт јазмырды. Һеч нә билмәјән тәләбәләрә исә гәрибә суаллар верирди ки, чавабларыны динләјиб күлүрдү.

Имтаһан вахты онунла үз-үзә кәләндә диггәтлә мәнә бахды:

- О күн кечәдә ше'р охујан сән идин?

- Бәли...

- Вер китабчаны...

Узатдым, сорушмамыш мәнә гијмәт јазды. Китабчамы гајтарыб меһрибан-меһрибан үзүмә бахды вә деди:

- Јахшы ше'р јазмаға чалыш.

Долғун көзләрини үзүмдән чәкмәдән мә'налы-мә'налы күлүб ади сөзләриндәки фикрин мәнә чатыб чатмадығыны өјрәнмәк истәди. Баша дүшдүм ки, кечәдә охудуғум ше'р хошуна кәлмәмишди, сәсиндәки меһрибанлыг, һәлимлик јенә руһуму титрәтди, "чалышарам" дејә тәшәккүрүмү билдирдим.

Университетин дәһлизләриндә ону тез-тез көрүрдүм; дәрһал дајаныр, тәзә јазыларымла марагланыр, мә'насыны сонра баша дүшдүјүм сөзләр, фикирләр дејир, мәсләһәтләр верирди. Һансы бир ше'римлә әлагәдар дедији "ше'рин бу күн үчүн јахшыдыр, сабаһ үчүн о ше'р дејил" фикри һаггында узун мүддәт дүшүнә-дүшүнә галдым. Инди анлајырам ки, о бу сөзләр вә фикирләрлә мәни ајылтмаг, әсил сәнәт јолуна сәсләмәк истәјирди. Бир дәфә мәни көрән кими севинчәк олду. Университетдә тәләбәләр арасында рус дилиндән бизим дилә ән јахшы һекајә тәрҹүмәсинин мүсабигәси е'лан едилмишди. "Тәнбәллик еләмә, өзүнү сына!" дејә мәни мүсабигәдә иштирак етмәјә һәвәсләндирди. Икинчи, үчүнчү дәфә дә раст кәлиб бу барәдә сөһбәт салды, сојуг мүнасибәтими вә е'тинасызлығымы гырмаға чалышды. Онун тә'киди илә тәрҹүмә етдијим һекајә икинчи мүкафата лајиг көрүләндә вә бу мүкафат Мәммәд Ариф кими бир алим тәрәфиндән тәгдим олунанда онун ушаг кими севиндијини, долғун көзләрини үзүмдән чәкмәдијини, мәни бир ата кими гучаглајыб өпдүјүнү, "илк гәләбәни тәбрик едирәм" дедијини унутмаг олармы?!

Университети битирдикдән бир нечә ил сонра јолдашларымдан биринин елми ишинин мүдафиәси мүнасибәтилә кечән худмани зијафәтдә о масабәји сечилди. Бу, зијафәтдән даһа чох аилә мәчлисинә бәнзәјирди. Меһрибанлыг ишығынын боллуғундан көзләри даһа да долғунлашмышды. Бу долғун көзләри отагдакы адамларын үзүндә кәздикчә далбадал сағлыг дејирди. Көзәл сөзләр, сөһбәтләр, "Әрк галасы" ше'ри... Нәһајәт, нөвбә мәнә чатанда мә'налы-мә'налы үзүмә бахды, долғун көзләриндә јенә мәһәббәт вә меһрибанлыг ишығы јанды. Арзусуну билдирди ки, Тәбриз һаггында бир ше'р јазым. Бу арзусуна лагејд галмадым. "Тәбриз" адлы кичик, лирик бир ше'р үзә чыхды. Варлығымда јашајан бир дујғуну јеләни габардан бир күләк кими ојатмаг да хејирхаһлыгды. Арабир китабымы көтүрүб вәрәгләјәндә вә "Тәбриз" ше'ринә раст кәләндә бир анлыг о күнү, о сааты хош һиссәлә хатырламаг мәнә бир дүнјаја бәрабәрдир.

Ону мүхтәлиф јығынчагларда, редакцијаларда, Јазычылар Иттифагында көрәндә дәрһал мәни јанына чағырыр, мөвзу көтүрүб ишләмәјими мәсләһәт көрүр, гајғыма галырды. Мән исә гәзетдә, журналда ишләмәји, е'замијјәтә кетмәји, сәфәрә чыхмағы, азад вә сәрбәст олмағы даһа чох севирдим. Беләликлә, күнләрин, ајларын вә илләрин нечә кечиб кетмәсиндән һеч хәбәрим дә олмурду.

Бир дәфә Јалтаја, јарадычылыг евинә кедиб чыхдым. Крым тәбиәтинин гојнунда, дәнизин, мешәнин гучағында биринчи күн өзүмү чәннәтә дүшмүш кими билдим, күнорта јемәјинә ијирми, он беш дәгигә галмыш јашадығымыз бинанын сағ тәрәфиндәки ади евчијин гапысына ачанда таныш бир мелодија ешидиб бир ан ајаг сахладым. Кимсә пианода Чаһаркаһ чалырды. Јемәк залынын гаршысындакы фоједә, кактус дибчәјинин бөјрүндә кимсә пиано архасында көрүнүрдү. Залын гапысы өнүндә - јухары башда сөһбәт етмәк үчүн гојулмуш дәјирми столун әтрафында бир нечә нәфәр дајаныб чалана гулаг асырды. Мән јеримдән тәрпәнмәдән доғма аһәнкин јад јердә сәсләнмәсиндән вәҹдә кәлсәм дә, ифачынын ким олмасы ән бөјүк марағыма сәбәб олдуғундан сеһрләнмишдим. Чалан дүнјаны унутмушду, һеч кәси көрмүрдү, сачлары алнына, үзүнә төкүлүр, башынын кәскин һәрәкәти илә онлары бә'зән архаја атырды. Елә ки, гуртарды, өзүмдән асылы олмадан әл чалдым, она гулаг асанлар да мәнә гошулду. Чалан ағыр-ағыр ајаға галхыб һамыја баш әјәндә, әлләри илә сачларыны алнындан, үзүндән јығыб архаја атанда ону таныдым. Алгыш һәлә кәсилмәмишди. Мән јалан олдум, башга адамлар вәҹдлә алгышлајырдылар. Буну көзләмәдији үчүн өзү дә чашыб галмышды. Ону бағрыма басыб үзүндән өпәндә јухудан ајылмыш кими севинчәк олуб пычылты илә:

- Нә вахт кәлмисән? - сорушду.

- Бу күн!

Чохдан бурда олмасындан, гәрибсиләнмәсиндән, дарыхмасындан доған көврәклик ону даһа да меһрибан етмишди. Күнорта јемәјиндән сонра мәни өз отағына апарды. Столунун үстү мүхтәлиф китабларла, галаг-галаг әлјазмалары илә долу иди. Конјак тәклиф етди, мәни конјакдан даһа чох стол үстүндәки китаблар, әлјазмалары марагландырырды. Онун ишләмәк истәдијини дујдуғуму үчүн ајрылыб өз отағыма чәкилдим. Сәһәр тездән ағачларын арасы илә узанан хијабанла кедирдим. Кәлиб елә бир јерә чыхдым ки, бурдан бүтүн Јалта вә үфүгә гәдәр узанан дәниз овуч ичи кими гаршымда ачылды. Бу мәнзәрәнин көзәллијинә алудәликлә бахаркән, бирдән сағ тәрәфдәки јасты гаја сөјкәнән адамы көрдүм. Онун донмуш кими тәрпәнмәдән анчаг гаршысындакы мәнзәрәјә бахмасында нәсә бир сеһр варды.

Күнорта јемәјиндән сонра о мәни Јалтаја - шәһәрә апарды. Ашағыја - бизим бинадан дәниз саһилинә доғру узанан хијабанын көзәллијини беһиштин ичиндән кечән јола бәнзәтмәк оларды. Бә'зән дајанырдым, дәрһал фикрими баша дүшүр, күлә-күлә "бах, бах" дејирди. Үстүнү мамыр бүрүмүш гајанын дөрд тәрәфиндән бир нечә күкнар көјә галхмыш, јамјашыл бир отаг јаранмышды. Бу отағын јанындан мәни хијабанла дејил, долама чығырларла апарды. Бу чығырлар јолу һәм гысалдыр, һәм дә гаршыма тәбии ловһәләри даһа чох чыхарырды.

Саһил, кәзинти, дәниз, меһманханалар, кафеләр, дуканлар, ән нәһајәт, гәрибә бир ресторан... Өјләшдијимиз купејә бәнзәр отағын бир пәнҹәрәси дәнизә, о бири пәнҹәрәси шәһәрә - јам-јашыл дағлара ачылмышды. Отаг су үстүндәки гајыг кими јырғаланырды елә бил. Буна көрә дәнизин ичиндә олдуғумузу тәсәввүрүмүзә кәтирирдик. О, јахшы нә варса, сифариш верәрә:

- Бу күн гој дүнја бизим олсун - деди, - Дәниз бизим, дағ бизим, көј бизим, јер бизим...

О бу ахшам јер үзүнүн илаһи бир инсанына чеврилди. Кет-кедә мәчлисимиз гызышдыгча каһ көврәлир, кәдәрләнир, каһ гәрибә фикирләр сөјләјир, дахилиндә гајнајан дујғуларынын үзә'и бир һиссәсини үзә чыхыр, сонра далғалар кими итиб батыр, каһ да лал олуб сусур, сусурду. Өзүнә кәләндә меһрибан көзләрини үзүмә дикиб мәни сорғу-суала тутур, мөвзу көтүрүб елми ишлә мүтләг мәшғул олмағы мәсләһәт көрүр, көмәк едәчәјини вә'д едирди. Бирдән Һүсејн Ҹавид һаггында данышмаға башлады. Данышдыгча көзләри јашарырды. Сонра бачысы ушагларыны хатырлады, көзләри ишыгланды, бир-бир ушагларын адларыны чәкди... Тәкрар-тәкрар... елә бил онларла ојнајырды. Јенә дејишди, нәдәнсә көзләри долду. Бу, бир ан чәкди, сонра күлүмсүнүб гәдәһләримизи долдурду.

Купе отағын бир пәнҹәрәсиндән дәнизин, о бириндән исә дағын ишыглары јанырды. Пиллә-пиллә јухары галхан бу ишыглар улдузлара чатырды. Инди купе-отаг елә бил һәрәкәт етди, гајыдан чеврилиб гатара бәнзәди. Бу кечә белә романтик әһвал-руһијјә ичиндә кечди вә о, сүбһ тездән Бакыја учду.

"Күнәш" адлы бир ше'р јаздым вә она итһаф етдим, бу ше'р гәзетдә чыхды, амма итһафы позмушдулар. Сәбәбини билмирәм. Күја итһаф верилмир. Мәһәббәт, еһтирам долу гыса бир мәктубла бу ше'ри она көндәрдим. Бир ај сонра Јазычылар Иттифагынын мәрмәр пилләләринин үстүндә она раст кәләндә ше'рә, мәктуба көрә нечә бөјүк үрәклә тәшәккүр етдијини анчаг көрмәк лазым иди. Сәси елә меһрибан иди ки, адам бу сәси тутуб өзүндә сахламаг истәјирди. Һәјатымда мәнимлә кобуд рәфтар едән, јазы-позуларымы гәсдән, билә-билә кечикдирән, "мәни тә'мин етмәди" кими гејри-мүәјјән сөзләрлә кери гајтаран, чап етмәјән, бә'зи өзүндән разы редакторлары көрдүкдә о меһрибан сәс һәмишә имдадыма чатыр.

Ону јенә јарадычылыг евиндә көрдүм; бу дәфә бизим Шүвәланда, Хәзәрин саһилиндә. О заман тәзә бина тикилмәмишди, көһнә бинанын ән јахшы отағы сајылан 10-чу отагда һәјат јолдашы илә галырды. Башына арагчын гојурду, "өзбәк алимләри бағышлајыб" дејирди. Бә'зән һавалар хош оланда пај-пијада дәнизә кетмәји хошлајырды. Бир дәфә лап тездән мән дә дәнизә кетдим, онун гајаларын үстүндән дәнизә тамаша етдијини көрәндә һејрәтләндим. Ахы нә вахт кәлмишди? Кери гајыданда ганадланмыш кими учмаг истәјирди:

- Дәниздән сонра өзүм дә дәниз кими олурам.

Дәмир јолундан кечәндән сонра:

- Билирсәнсә, Фүзулидән бир ше'р оху! - хаһиш етди.

Ше'ри охумаға башлајанда дајанды, көзләрини јумду, сон бејти мәнимлә бирликдә охуду, сонра көзләрини ачмадан "бу күн дүнја мәнимдир" деди.

О мәни бир нечә дәфә дәниз саһилиндә балыға вә конјака гонаг етди. Бир дәфә исә она чаваб вермәјә чәһд көстәрдим. Гәрибә һадисә баш верди. Јахындакы гәләналтыда әјләшиб сифаришләримизи вердим, дәрһал да пулу өдәмәјә чалышдым. О узатдығым әлли манаты әлимдән алды, анд-аман етди ки, нараһат олмајым, елә бу пулу өзү ахырда верәчәкдир. Елә дә олду. Јемәк-ичмәк, кабаб, пиво, ноһуд, јенә кабаб, сөһбәт дә ширин, ширин! Гәләналты адамла долу... һамы да өз аләминдә. Бири дә мәним мүәллимим... О да бу адамларын һеч бириндән сечилмирди. Өзүндә бир дүнја јерләшдирсә дә, бурда, бу күр мәчлисдәки адамларын һамысындан үстүн олса да, онлардан учада дурса да, өзүнү һамы илә бәрабәр, бир зәррә кими апарырды.

Сәһәр Шүвәландан Бакыја кетмәк, пул кәтирмәк истәдим, чүнки дүнән јеканә пулуму хәрчләмишдим, даһа доғрусу мүәллимим мәндән алыб офисианта вермишди. Көјнәјими үтүләјән јолдашым бирдән сол чибимдән әлли манат чыхарыб:

- Бәс дејирсән пулум јохдур? - дејә тә'нә илә мәнә бахды. Билдим ки, онун ишидир. Дүнән әлимдән алмагдан мәгсәди көр нә имиш! О пулу кизлинчә көјнәјимин үст чибинә нечә гојмушдуса, хәбәрим олмамышды. Јемәк-ичмәјин һәрчини исә өзү вермишди. Истәр-истәмәз јолдашыма дүзүнү данышдым вә Бакыја кетмәдим. Она көндәрдијим мәктубу да, ше'ри дә тамам унутмушдум. Елә билирдим ки, мүәллимим үчүн бунлар күләјин говуб апардығы јарпаг кими бир шејдир, чохдан јоха чыхыб, унудулуб. Анчаг дүшүндүјүм кими дејилмиш! Демә, о мәктубу да, ше'ри дә әзизләјиб сахлајырмыш. Һәтта анадан олмасынын 75 иллији илә әлагәдар онун һаггында бурахылачаг китаба өзү мәктубу да, ше'ри дә салмышды.

Академијада кечирилән јубилеј күнүндә арха чәркәдә әјләшиб о меһрибан инсана бахырдым. Кимсә хәбәр көндәрмишди ки, кәлсин ше'р охусун. Мән дә кәлмишдим. Амма... нәдәнсә кәлдијими билдирмәмишдим. Чыхышлардакы тә'рифләрдә сүн'илик јохду, онлары динләдикчә ше'римдәки мисраларын бу анда она нечә јарашдығыны бир даһа анладым:

Күнәш чыхыр...
Бир арзулу, бир нијјәтли;
Күнәш олмаг мүмкүн дејил,
Инсанлар вар
Фәгәт күнәш хасијјәтли!

О һәгигәтән күнәш хасијјәтинә малик бир инсан кими букүн һамынын көзүндә учалды. Ичлас гуртаран кими фојејә чыхдым ки, фүрсәт дүшсә, ону мән дә тәбрик едим. Бирчә гәрәнфилим варды. Ону һәр тәрәфдән әһатә етмишдиләр. Мәнсә бир күнчдә дајанмышдым. Бирдән мәни көрдү, көрән кими башыны тәрпәтди, мәнә тәрәф кәлмәјә чәһд көстәрди. Өзүмү ирәли атыб бирчә гәрәнфили она узатдым. Ејни вахтда о да әлини узатды гәрәнфили көтүрүб көзләрилә тәшәккүрүнү билдирди. "Ашағыда мәни көзлә!" демәји дә унутмады. Елә билдим ки, ше'ри охумадығым үчүн инчиклијини билдирәчәкдир. Һеч ишарә вурмады, әксинә күлә-күлә зијафәтинә дә'вәт етди.

Бир нечә илдән сонра һәмин Академијанын бинасында, анчаг башга залда кәдәр ичиндә әјләшмишдим. Матәм митингинин чыхышларыны динләјә-динләјә меһрибан бир сәс ешитдим: әсил инсанлара мәхсус гајғылы, меһрибан сәс! Сонра бу сәси Чаһаркаһ муғамынын мелодијалары әвәз етди, сонра Гара дәнизин, Хәзәрин ләпәләри... Чыхышлар да сона чатды, меһрибан сәс дә итди. Һәр шеј сүкута батды.

Нә ону, нә дә меһрибан сәсини унуда билирәм. Јәгин ки, варлығымда галан о сәс гәбрә кими мәнимләдир...